

Τὴν ἐντύπωσίν μου ἀπὸ «Τὸ 21» τοῦ κ. Βώκου τὴν ἔλαβα ὄχι ἀπὸ τὴν παράστασιν, ἀλλ' ἀπὸ τὸ χειρόγραφον καὶ τὰς δοκιμάς· διὰ τοῦτο ἦτο ζωηρὰ καὶ ὠραία, καὶ διὰ τοῦτο εἶχα τὸ θάρρος νὰ γράψω πρὸ τῆς παραστάσεως ὅτι τὸ ἔργον εἶνε ἀνώτερον καὶ τῆς «Κατοχῆς». Τῶνόντι, ἂν ἡ «Κατοχὴ» εἶνε ἀπλοῦν ἐπεισόδιον τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας ἀνεπτυγμένον εἰς δράμα, τὸ «21» εἶνε ὀλόκληρος ἡ ἐθνικὴ τραγωδία συνεπτυγμένη εἰς ἓν φανταστικὸν ἐπεισόδιον. Αὕτῃ ἡ ἱστορία τῶν δύο μνηστευμένων, τοῦ Γεωργίου Πυλαρινοῦ καὶ τῆς Μαντώσ, δίδει ἀφορμὴν εἰς τὸν συγγραφέα νὰ παραστήσῃ εἰς γοργὰς καὶ πολὺ χαρακτηριστικὰς σκηνὰς ὅλην τὴν Ἐπανάστασιν, καὶ νὰ ἐνσαρκώσῃ τὴν Ἰδέαν τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ νὰ δώσῃ τὴν συγκίνησιν ποῦ ἐμπερικλείει κάθε μέγαλον καὶ εὐγενικόν. Μοῦ ἤρεσεν ὁ τρόπος ποῦ πῆρε τὸ θέμα τοῦ κ. Βώκος, καὶ μοῦ ἤρεσαν τὰ ὀλίγα, ἀλλὰ ὠραία καὶ ἔντονα καὶ ρυθμικὰ λόγια ποῦ βάζει πάντοτε εἰς τὸ στόμα τῶν ἡρώων του. Καὶ μοῦ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν ἡ καταφανὴς διαφορὰ ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ σεμνὸν καὶ ἐμπνευσμένον καὶ ποιητικὸν αὐτὸ «21», καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα δράματα ποῦ ἐπρομήθευσεν εἰς τοὺς δραματικούς τοῦ σωροῦ καὶ εἰς τοὺς βιομηχάνους τῆς σκηνῆς ἡ ἐθνικὴ Ἱστορία.

Δυστυχῶς, κανὲν ἀπὸ τὰ προτερήματα τοῦ ἔργου δὲν ἔδειξεν ἡ παράστασις. Καὶ θέατρον, καὶ ἠθοποιοί, καὶ σκηνογραφία, ἦσαν ὀλωσδιόλου ἀκατάλληλα διὰ νὰ ζωντανεύσουν πρὸ τῶν θεατῶν τὸ μέγα δράμα. Ἐπειτα, — ἴσως εἶνε σκηνικὸν ἐλάττωμα τοῦ ἔργου αὐτό, — αἱ πολὺ μικραὶ πράξεις ἔκαμαν ὥστε νὰ πίπτῃ ἡ αὐ-

λαία πρὶν καλοκυτάξῃ τὴν σκηνογραφίαν ὁ θεατῆς, πρὶν προσανατολισθῆ καὶ πρὶν καταστῆ ἐπιδεικτικὸς οἰασδῆποτε συγκινήσεως. Διὰ τοῦτο, νομίζω, τὸ ἀκροατήριον ἀπέμενε ὡς ἐπιτοπλεῖστον ψυχρὸν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔργον ἐκρίθη, ἀπὸ ὅλους ἀνεξαιρέτως, ὄχι μόνον ὡς κατώτερον τῆς «Κατοχῆς» ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὡς ἀνεπιτυχές. Οἱ φιλολογοῦντες μάλιστα ἀπόρησαν πῶς ἠμπόρεσα νὰ ἐπαινέσω τοιοῦτο ἔργον πρὸ τῆς παραστάσεως, κ' ἓνας ἀπὸ τοὺς νέους κριτικοὺς ἐξέφρασε διὰ τοῦτο τὴν ζωηροτάτην του θλίψιν. Καὶ ἡ ἰδική μου θλίψις ἐπίσης εἶνε μεγάλη, διότι βλέπω νέους κριτικοὺς συνταυτιζομένους μὲ τοὺς κοινοτέρους θεατὰς καὶ ἀνικάνους νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ χάλια μιᾶς παραστάσεως τὰ προτερήματα ἑνὸς ἔργου, καὶ νέους ἀνθρώπους προσηλωμένους τόσον γεροντικὰ εἰς μερικοὺς τύπους καὶ εἰς μερικὰ μοντέλα τέχνης, ὥστε νὰ μὴν ἀνέχονται ὅ,τι δὲν εἶνε σύμφωνον μὲ αὐτά. Ἔτσι θὰ μὲ κάμουν νὰ ὑπερηφανευθῶ ὅτι εἶμαι πιὸ νέος ἀπ' ὅλους τοὺς νέους μαζί. Καὶ ἡ νεότης μου ἔγκειται ἴσα-ἴσα εἰς τὸ ὅτι δὲν ἔχω καμμίαν προσήλωσιν, προκατάληψιν καὶ ἀποκλειστικότητα. Ὑπὸ ὅλους τοὺς τύπους καὶ ὑπὸ ὅλα τὰ μοντέλα τῆς τέχνης εἰμπορῶ νὰ διακρίνω τὸ ὡραῖον καὶ τὸ ἀσχημον. Εἰς τὰ δράματα τοῦ κ Βώκου, τὰ νεοκλασικοῦ τύπου — ἐντελῶς ἀποκρουστικοῦ καὶ ἀνυποφόρου διὰ τοὺς νέους, — νομίζω ὅτι ὑπάρχει πολὺ τὸ ὡραῖον. Τὸ ἀπέδειξεν ἡ «Κατοχή». Θὰ τὸ ἀπεδείκνυε καὶ τὸ «21», ἂν ἐπαίζετο ὑπὸ τοὺς ὅρους ποῦ ἐπαίχθη κ' ἐκείνη.